

Synpunkter på regeringens forsknings- och innovationspolitik

Statens historiska museer (SHM) har getts möjlighet att inkomma med synpunkter på regeringens forsknings- och innovationspolitik. Myndigheten lämnar härmed sina synpunkter.

Sammanfattning

SHM vill för forsknings- och innovationspolitikens inriktning särskilt framhålla att:

- Forskningen vid och i samarbete med museer är central för utvecklingen av kunskap utifrån humanistiska perspektiv på hållbarhets- och demokratifrågor, digitaliseringens möjligheter och utmaningar samt samhällets beredskap inför kris och konflikt. Forsknings- och innovationspolitiken behöver utformas så att museernas roll för forskning och forskningsrelaterad kunskapsspridning stärks och museernas samlingar bättre kan utnyttjas för forskning.
- Forskande myndigheter och organisationer utanför universiteten behöver ges förutsättningar att leva upp till målet om öppen tillgång till forskningsdata från 2026 (prop. 2020:21/60). För detta krävs en utvecklad infrastruktur för forskningsdata och kunskapshöjande insatser.
- Ökad digitaliseringsgrad samt kvalitetshöjning av befintliga data behövs för att den höga forskningspotentialen hos museal digital samlingsinformation ska kunna utnyttjas. Forsknings- och innovationspolitiken bör därför fortsätta att främja datadriven forskning inom humaniora genom uppdrag och forskningsmedel.
- Museiorganisationer behöver ha tillgång till forskningsmedel att söka i konkurrens. Nivån på anslaget 1:4 Forsknings- och utvecklingsinsatser inom kulturområdet, UO 17, för fördelning av Riksantikvarieämbetet behöver höjas. Även andra statliga forskningsfinansiärer behöver beakta och avsätta medel för museernas behov av forskning och forskningskommunikation samt för samverkan mellan forskare och publika kunskapsinstitutioner för spridning och nyttiggörande av forskningsresultat.

Museiforskningens betydelse för ett demokratiskt samhälle

Museerna har som kunskapsinstitutioner stor betydelse för demokratisk samhällsutveckling. Enligt museilagen (2017:563) är museernas ändamål att bidra till samhället och dess utveckling genom att främja kunskap, kulturupplevelser och fri åsiktsbildning samt genom forskning och annan kunskapsuppbyggnad (4 och 8 § museilagen). SHM har liksom flera andra statliga museiorganisationer i uppgift att vårda, förteckna, vetenskapligt bearbeta och genom nyförvärv berika de samlingar som har anförtratts myndigheten, samt verka för ökad kunskap grundad på forskning och samverkan med exempelvis universitet och högskolor. Verksamheten ska vara en angelägenhet för alla människor i samhället (Förordning (2014:1079) med instruktion för Statens historiska museer).

SHM vill särskilt lyfta fram tre aktuella samhällsutmaningar där museer och museirelaterad forskning har en viktig roll för samhällsutvecklingen.

Det hållbara samhället

Kulturarv och historia är resurser för en miljömässigt, social och ekonomiskt hållbar samhällsutveckling, inklusive genomförandet av FN:s Agenda 2030. Museer, arkiv och bibliotek förvaltar samhällets materiella och immateriella vittnesbörd och utgör omistliga källor till historisk kunskap av relevans för den hållbara utvecklingens samtliga tre dimensioner. Museer utgör även publika arenor för dialog och lärande. Som kunskapsinstitutioner är de en viktig demokratisk kraft för hållbar omställning av samhället, och de åtnjuter ett högt förtroende hos allmänheten att tillvarata.¹

Det (öppna) digitala samhället. Förmedling av kunskap via digitala verktyg såsom AI, *Virtual reality* och andra immersiva/interaktiva applikationer skapar såväl nya möjligheter som utmaningar i relation till frågor rörande bland annat transparens, källkritiska perspektiv och autenticitet. Nya digitala teknologier är en växande del av museernas publika verksamhet, och museerna utgör en viktig arena för forskning om dessa frågor.

Digital tillgång till museernas samlingar är vidare av stor vikt för forskning om kulturarv och historia, inte minst vad gäller den datadrivna forskningens potential att analysera stora informationsmängder och generera kunskap inom helt nya områden. Museisamlingarnas digitaliseringsgrad och kvalitet på data har förbättrats genom tidigare och pågående digitaliserings- och

¹ SOM-institutet 2023. *Förtroende för museer*, SOM-rapport 2023:15.

infrastruktursatsningar, men både graden och kvaliteten är ännu otillräcklig i relation till forskningens behov.

Ett samhälle i beredskap

I myndigheten för samhällsskydd och beredskaps (MSB) reviderade lista över samhällsviktiga funktioner har kulturarv inkluderats under kategorin Demokrati och beredskap.² Detta har gjorts utifrån insikten om att materiella och immateriella kulturarv samt öppna verksamheter vid arkiv, bibliotek och museer är av stor betydelse för upprätthållandet av ett demokratiskt samhälle.

Utöver denna samhällsfunktion är museer viktiga för forskning om sociala och kulturella aspekter av kris, beredskap och klimatanpassning, inte minst ur historiskt perspektiv. Museer är vidare viktiga arenor för att beforska och problematisera hur kulturarvet och historieskrivningen har och kan användas, exempelvis för legitimerande syften eller som motkraft, i samband med krig, konflikter och andra kriser.

Förutsättningar och behov

Mot denna bakgrund vill SHM för forsknings- och innovationspolitikens inriktning särskilt framhålla följande:

Museer är viktiga forskningsmiljöer som behöver ges ökade ekonomiska förutsättningar för forskning

Många museiorganisationer bedriver såväl verksamhetsnära grundforskning som tillämpad forskning, ofta i samverkan med bland annat universitet och högskolor såväl nationellt som internationellt. Museiforskningen är ofta tvärdisciplinär och bidrar till en mångfald i forskningslandskapet. Extern finansiering är en förutsättning för huvuddelen av den forskning som museerna bedriver.

I dagsläget fördelar Riksantikvarieämbetet forskningsmedel från anslaget 1:4 Forsknings- och utvecklingsinsatser inom kulturområdet, UO 17. År 2023 fördelades ca 18,5 miljoner kronor. Minst 3,5 miljoner kronor av anslaget ska användas för bidragsgivning till de centrala museerna forsknings- och utvecklingsverksamhet medan kulturarvsinstitutioner, universitet och högskolor konkurrerar om resterande medel. *SHM anser att anslaget är otillräckligt, särskilt mot bakgrund av uppgifterna i förordningen med instruktion för Statens historiska museer att vetenskapligt bearbeta samlingarna och verka för ökad kunskap grundad på forskning och samverkan, samt ansvaret enligt museilagen.*

² MSB 2023. *Lista med viktiga samhällsfunktioner Utgångspunkt för att stärka samhällets beredskap*, MSB1844.

Museernas samlingar utgör en viktig del av forskningsinfrastrukturen som behöver utvecklas genom ökad digital tillgång, förbättrad kvalitet och stöd

Digitalt tillgängliga samlingar ökar sökbarheten för forskare samt främjar datadriven forskning inom humaniora såväl nationellt som internationellt. Behoven av digitalisering är stora, och SHM anser att regeringen bör verka för ökad digital tillgång genom uppdrag riktade mot digitalisering samt genom infrastruktur- och forskningsmedel. *En kvantitativt riktad digitalisering behöver dock kompletteras med kvalitetshöjning och berikning av befintliga data för ökad forskningsbarhet samt för att möta forskningens behov av öppna och reproducerbara data.*

I den pågående övergången till öppna forskningsdata ställs såväl FoU-myndigheter som andra forskande museiorganisationer inför stora utmaningar.³ De interna och externa strukturerna och det kompetensmässiga stödet är otillräckliga. *Forsknings- och innovationspolitiken behöver sörja för stöd i form av kunskapshöjande insatser, vägledningar och utvecklade dataplattformar för att FoU-myndigheter liksom museisektorn i stort ska kunna nå målet om öppen tillgång till forskningsdata 2026.*

Museer är viktiga arenor för kunskapsspridning att tillvarata och utveckla

Museer har ett dokumenterat högt förtroendet i samhället och kompetens inom kunskapsförmedling vars potential för samhället och dess utveckling kan utnyttjas mer. *De ekonomiska förutsättningarna för samverkan mellan forskare och museer behöver stärkas, exempelvis genom riktade satsningar på forskningskommunikation.*

Beslut i detta ärende har fattats av överintendenten Magnus Hagberg efter föredragning av forskningschefen Elin Fornander. I beredningen har även utredaren Jan Turtinen samt SHM:s forskargrupp vid Enheten för forskning och utveckling deltagit.

³ jfr t ex Vetenskapsrådet 2023. *Öppen tillgång till forskningsdata – en kartläggning, analys och bedömning.*